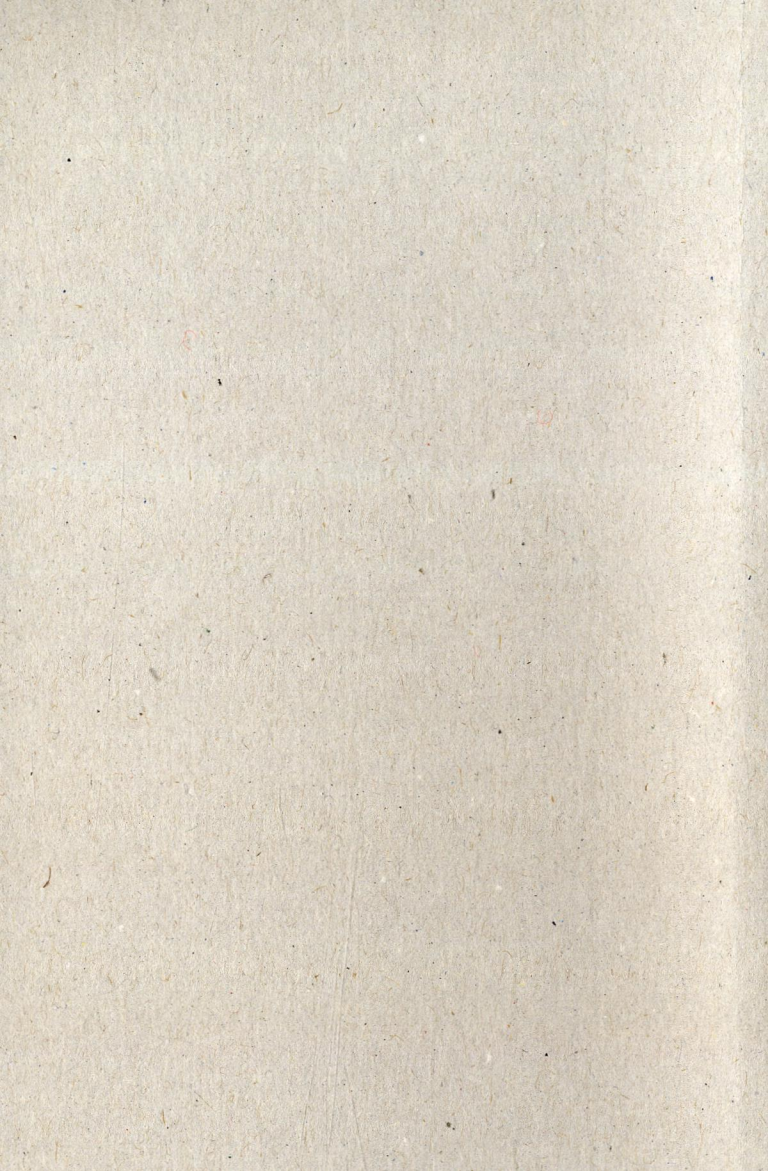

ОСИП НАЗАРУК

ЗНАЧІННЯ ПАРТІЙ

*Про різницю між партійністю
і партійництвом.*

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Л Ї В І В

1939

10

~~37808~~

ОСИП НАЗАРУК

ЗНАЧІННЯ ПАРТІЙ

*Про різницю між партійністю
і партійництвом.*

16/6/

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

~~85809~~

Л Ь В І В

1939

103(2-8u)

Відбитка з „Нової Зорі.“

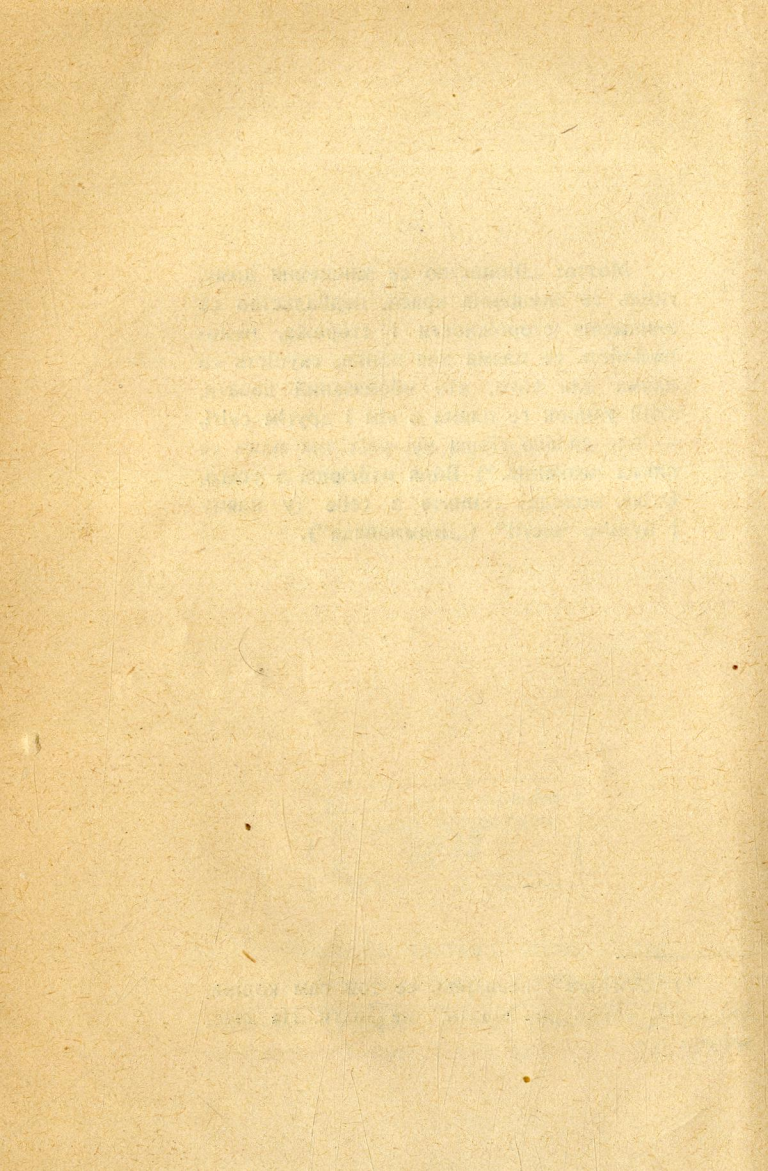

Накладом часопису »Нова Зоря«.
Nakładem gazety »Nowa Zoria«.

Друкарня „Графія”, Львів, Тиха 5. Тел. 202-83.
Drukarnia »Grafia«, Lwów, ul. Cicha 5. Tel. 202-83.

Мотто: „Лінивість се знищення дому,
гниль се знищення краси, недбальство се
знищення сторожкості і сторожа, неморальність се пляма для жінки, скупість се
пляма для того, хто обов'язаний давати,
злий учинок се пляма в сім і другим світі,
— але далеко гірша від усіх тих плям се
пляма незнання. *) Вона найгірша з усього.
Отже, молодці, скиньте з себе ту пляму
і будьте чисті!” („Дгаммапада”).

*) „Awidya”, незнання, се той сам корінь,
що в нас слово „не відати”, не знати. Не знав,
забув...

Про підстави проводу

Чи наші хиби органічні?

В 1940 році мине рівно 600 літ від хвилі, коли наші придворні люди (бояри), правдоподібно перекуплені чужою силою, дня 7 квітня отруїли останного галицько-волинського князя Юрія II по матері з Рурикового роду. На нім і скінчилася стара українська державність. В 17 столітті появилася українська державність над Дніпром, але не могла довго вдержатися.

За тих 600 літ була нераз нагода вибитися на волю. Згадаємо тільки такі великі й голосні появи, як війна найздібнішого з королів півночі Карла XII з Росією, або великі і довго треваючі війни Наполеона з Австрією та Росією, або вкінці розвал Австро-Угорщини і царської Росії по світовій війні. Ні одної з тих появ Українці не використали для остаточного здобуття власної держави, хоч нарід наш належить до найчисленніших в Європі і культура наших народніх мас очевидно висша від культури народ-

ніх мас неодного державного народу, нпр. московського, турецького й інших.

Річ ясна, що коли ми як спільнота не встигнемо використати таких нагод, то в тій спільноті мусять бути якісь хиби. Як-іж се хиби? Від правильного зрентгенування їх, то зн. від оглянення й поставлення влучної діагнози залежить можливість позбутися тих хиб. Тому приступаємо до спроби свого рода інвентаризації наших хиб. Уважаємо се роботою позитивною, бо щойно по зінвентаризуванні тих хиб можна буде розпочати плянове і на велику міру закрое-не змагання до усування тих хиб та поставлення на їх місце державно-творчих прикмет в нашій суспільности.

В усій нашій публіцистиці є багато нарікань на наші хиби та й острої, нераз занадто острої, критики їх (пригадуємо хочби Костомарова, Куліша, Драгоманова, Франка), — але нема ніодної спроби, бодай спроби, уложення сякої такої систематики тих хиб в ціли викликання систематичного змагання, щоб їх позбутися. З тої причини наша спроба як перша мусить мати свої і то значні недостачі, бо таку роботу може виконати якслід тільки умова праця поколінь, а не одиниця. Та як не булоб, ту працю треба ко-мусь зачати.

Наперед обмежим собі поле нашого думання в представлений тут справі, бо без такого обмеження загубимося в ве-

ликій масі фактів і подій. Отже на самім початку киньмо оком на наш простий народ.

Український народ, як згідно стверджують свої і чужі обсерватори, переважно здоровий, рослий, гарний і недурний. Можна б з нього виробити силу, достойну стати в ряді найбільших. Отже чому наш нарід недержавний?

На те може бути лиш одна відповідь: той нарід не має відповідного про вод у. Інакше кажучи, причини недомагань всеї нашої спільноти треба шукати не в низах, а в верхах, у провідній верстві, в горішних станах, які живучи на українській землі не займалися як слід ні тим народом, серед якого жили, ні собою в тім розумінні, щоб мати якісь висші ідеали крім матеріяльних і поважно та зорганізовано змагати до тих ідеалів для добра всеї народньої спільноти, живучої на українській землі.

Тому власне наступило розбиття та знівечення тих горішних верств. Вони переважно поступили, як каже Москаль, „применітельно к подлості”, себто виреклися всяких звязків з народом, серед якого і з якого жили, та пішли на службу до чужих задля становищ і гонорів, „з лакімства нещасного”, як співають народні думи.

До вибуху великої світової війни на Вел. Україні свідомого українського руху майже не чути було. На великих про-

сторах спирався він просто на одиницях. Одинокий щоденник „Рада” мав коло 3.000 передплатників, а таке число на просторі від Буга і Збруча по Кубань і Волгу тай на Сибірі в кольоніях, що сягають по Спокійний Океан, серед близько 50 міл. нашого населення — очевидно не рахується.

З того ясно, що був се рух дуже молодий, щойно початкуючий.

Троха ліпше було з Українцями в Австрії, де була вже випродукована своя численна інтелігенція. Та й вона не мала ще вироблених традицій і була майже вся несаможиттєва, значить уряднича. А на Закарпатській Русі-Україні під угорською владою наша інтелігенція світська і духовна була цілком змадяризована поза нечисленими одиницями.

Отже що було головною признакою свідомого українського національного руху? Очевидно слабкість, незрілість, молодість його. Котра з тих 3-х признак за-слуговує на те, щоб на неї звернути увагу? Очевидно молодість руху, бо з неї походить його слабкість і незрілість. Значить, тут рішайучий був момент часу.

А тепер вдумаймося в ту молодість руху. Молодість руху може бути всіляка, подібно як у житті людської одиниці. Є молодість буйна, вже до діла спосібна, а є ще молодість занадто молода, щоб могла бути самостійна в думанні і діланні своїм.

Якогож рода молодість бачимо в українським національнім русі? Від правильної відповіді на се питання буде залежати можливість зрозуміння всего нашого становища і можливість визначення напрямку, в яким маємо йти. Пригадуємо і підчеркуємо, що ми обмежили поле нашої обсервації виключно до горішньої, провідної верстви українського народу, чи радше до того, що заступає дійсну провідну верству, бо нарід в ненормальних відносинах не може мати нормальної провідної верстви.

Заки відповімо на поставлене вище питання, наведемо кілька фактів, які самі кожного думаючого чоловіка наближать до відповіді.

1. Серед сурогату (намістня) української провідної верстви поза теорією В. Липинського, обдуману спільно з покійним С. Томашівським, нема ні одної української оригінальної теорії, яка говорилаб, чого ми хочемо, чи маємо хотіти.

2. Зате є багато запозичених теорій, а саме соціялістичних і в найновіших часах націоналістичних, взятих живцем з чужого духа та скарикутованих на інакшій ґрунті. Вже сей один факт показує, що духовість сурогату (намістня) нашої провідної верстви перепоена наслідуванням зовсім таким самим як у дітей. Мала донечка бачить як мама колише її сестричку, отже й вона робить со-

бі ляльку і колише її таксамо. Малий хлопчик бачить, як тато поїхав пасти, чи поїти коней, отже бере прутичок, нібито сідає на нього і гонить на тім прутичку як на конику довкруги хати.

3. Всяка духово-політична діяльність тих наслідувачів чужого передовсім не систематична. Нема у ніякої з груп, які наслідують чужих, ні одного систематичного видання ухвал власних зїздів. І не дивота. Діти систематики не знають. Висше згадані дівчинка і хлопчик за хвилюшку покинуть ляльку і деревляного коника з прутика і будуть бавитися у весілля або в гостей.

4. Емоціональність. З радісного настрою впадають наші люди безпосередно в понурий настрій і навпаки. Чи інакше поступають діти? Серед найвеселішої забави щипне один другого, той тому віддасть або штовхне — і плач ревноий та загальний. А за хвилину з того плачу знов сміх і радість.

5. Наш типовий інтелігент не бере серіозно того, що ухвалює в резолюції або що прирікає. Якаж безліч у нас невиконаних ухвал і приречень! Чи се може якесь спеціально віроломне плем'я? Зовсім ні. Се одно з найвірніших племен білої раси, але тільки тоді, коли йому хтось показав, в що і в кого вірити і сказав, чому треба бути вірним. Коли кінчилася велика війна, то вже всі австрійські полки ішли в розтіч — з виїмком галиць-

ких Українців: вони до самого кінця стояли вірно при австрійським цісарі і Габсбургах. Та коли повсталася своя держава, то багато з тих самих вірних Українців розійшлося до дому, а з наддніпрянських Українців багато перейшло до московських большевиків на службу в повнім озброєнні, навіть цілими відділами. Чому? Бо їх ніхто не виховав у напрямі вірності для своєї цілі і свого змагання, їм ніхто навіть не показав тої цілі— і чогож дивуватися, що діти або розбіглися або навіть далися заманити на чужу службу, до ворогів свого рідного краю й народу: далися заманити загроєними цукорками.

6. Пересічний український інтелігент, навіть той, що володіє пером, не відрізняє правди від неправди, чи радше не знає міри в накладанні красок, що на одно виходить. Ось один з багатьох доказів на те: вмирає один з українських діячів, що в часі великої війни був австрійським офіциром. Нема такої української редакції, де не зналиб, що він грозив доносом до австрійського воєнного суду тим Українцям, що хотіли організувати своїх людей в австрійській армії для своїх національних цілей, коли вже Австрія була в агонії. І мимо того, що всі це знають, газети аж захлистуються від вихвалювання патріотизму помершого! Чому? Чи се якась спеціяльно забріхана порода? Зовсім ні. Тих людей тільки не на-

вчили думати. Вбили їм тільки в голову приповідку: „де мортуїс нігіль нізі бене” — і ті сараки поважно думають, що не вільно написати правди „супроти маєстату смерти”. Їм ані на думку не приходить, що згадана латинська приповідка не відноситься до публичних діячів і не може відноситися, бо якби так було, то не існувалаб ніяка історія ніякого народу, тому що треба булоб тільки хвалити тих, що померли.

7. В січні 1919 р. один з наших діячів виголосив в Українській Національній Раді промову, в якій як аргументу проти злуки з Київом ужив твердження, що сего робити не вільно, бо ще можлива віднова старої Австрії (в січні 1919 року!), а тоді як ми будемо виглядати?.. Той сам діяч у 20 літ опісля з повним своїм підписом оповістив статтю, що він був „соборником від дитини”. І хоч в дотичній редакції нема мабуть ніодного чоловіка, який не знавби того, як річ мається в дійсности, то статтю прийнято до друку. Чому? Бо діти поважно не беруть ніякої справи. І нема в тім ніякої злости.

8. Емоціональність наших умових дітей така велика, що вони маючи не більше як по 5 патронів на жовніра рішучо противилися „лінії Бертельмі”, яку предклядала Антанта і домагалися від політичного проводу нації, щоб вів війну на чотири фронти „аж до повної перемоги”! А політичний провід був на-

стільки невироблений, що уступив перед тими домаганнями і дійсно провадив війну на чотири фронти... аж до повної катастрофи.

Навіть такий великий нарід як Німці, що в часі великої війни мали армію, якої властиво ніхто не поконав, підписали дуже тяжкий для них мир, коли бачили безвихідність дальшого опору. А ми боролися до кінця на кілька фронтів, хоч не мали амуніції! Се виразно доказує молодість українського національного руху, який просто не здавав собі справи з небезпеки і з сил противників. Дитина також не здає собі справи з сили коня або вола і спокійно ходить коло його ніг, навіть не відчуваючи небезпеки, що зараз може бути роздавлена. Таксамо не відчував небезпеки український провід, коли свого часу представники Антанти предкладали йому кілька разів доволі добрі услів'я замирення. Він їх просто відкинув, зовсім як дитина відкидає навіть прекрасну річ і витягає рученята по жар, бо жар блищить і світить...

9. Якби наш вожд мав таку мілітарну силу, як має тепер провідник Німеччини Гітлер і казав виждати з заняттям якоїсь нашої землі аж до хвили, коли на се згодяться противники, з якими він веде переговори, то можна напевно сказати, що крик про зраду не вмовкавби й обурення булоб таке велике, що він ма-

буть не втікби з життям. Чому? Бо емоціональність дітей нестримна, особливо тоді, коли тих дітей ніхто й ніколи не виховував до здержливости.

10. Максималізм у домаганнях наших людей прямо нестерпний від найменшої справи до найбільшої. Коли голодний чоловік проситься на службу кажучи, що він голоден, і коли йому дати службу, то він скоренько зачне вимагати підвишки платні, навіть не опановуючи роботи, до якої він потрібний. А коли йому підвишки не дати, то зачне очорнювати тих, що спротивляються. Чому? Чи се якісь особливо злі люди? Зовсім ні. Се тільки діти в своїм розвитку, а діти не вміють давати, тільки вміють брати. Кожде предложення, зроблене дитині, щоб дала щось, викликає плач. Вона витягає руки по всьо і цілком не сумнівається, що всьо їй належить: чужий блискучий годинник, чужий песик, якого пан чи пані провадить на ланцюшку, ба навіть блискучий місяць або зірка на небі.

Коли роздумати всі ті правдиві факти, то муситься прийти до висновку, що стан умовности сурогату нашої провідної верстви ще у стадії дитинства і то інфантилізму. Се ніщо не значить, що між тими людьми є й такі, які з добрим або й дуже добрим поступом покінчили навіть найвисші школи і заграничні університети, що в тих школах виказали здіб-

ности навіть більші ніж тамошні люди. Вони прекрасно відповідають на кожне питання в справі, якої вчилися, вони спритно і гарно розберуть кожду проблему, яку пізнали в чужих університетах, але розібрати якусь свою справу, ба навіть відповідно поставити питання в своїй справі, вони не вміють. Чому? Бо їх того не вчили.

В слідуючих статтях спробуємо відповісти на цілий ряд питань, звязаних з порушеними тут справами.

Значіння партій

З політичних питань, які вяжуться зі справою проводу, ніщо так не характеризує сурогату (намістня) української провідної верстви, як погляди на справу партій. Раз ті партії підносяться у нас під небеса і не бачиться нічого висшого понад ними, то знов уважають їх крайніми шкідниками. Раз кажуть: „Як не буде такої України як каже програма моєї партії, то не хочу ніякої України”, то знов: „Всьо зло походить від партій! Прокляті вони на завше!”... Тепер зачинає „вібухати” сей другий погляд, бо перший наробив уже досить шкоди і черга на шкоду від другого. Як же виглядає дійсність у справі партій?

Нація, яка не має своєї держави, не може створити інакшого політичного проводу як партійний.

Заки викажемо, чому нема іншого розумного способу, треба сказати, що таке політична партія. Се тимбільше вимагає пояснення, бо під сю пору наші люди задивлені в скасування всяких пар-

тій у тих державах, що завели в себе національну тоталітарну систему правління, думають, що таксамо можна зробити й у нас. Тимчасом се абсурд, і то такий абсурд, якого недержавний нарід навіть виконати не в силі (бо є й такі абсурди, які може виконати також недержавна нація, про що далі).

Слово партія походить від латинського „парс”, значить частина. Партія в політичнім того слова значінні се звязок групи людей, які мають а) однакові погляди або інтереси,*) б) охоту до спільної боротьби за ті погляди або інтереси і в) проявляють ту охоту до боротьби в організований спосіб. Партії се дуже старі політичні творива. Вони ніколи не були привязані до границь якоїсь одної держави, а в нових часах бачимо навіть цілі системи міжнародніх політичних партій.

А який саме вік партій? Зовсім такий самий як вік держав, бо з хвилею появи якоїнебудь держави, навіть цілком примітивної, вже повставали партії, найменше дві. Чому ж вони повставали і то вже так давно, від самих початків політичного життя? Як природне для людей лучення їх (що знаменито підчеркнув уже великий мислитель Арістотель, кажучи, що чоловік се „дзоон політікон”), таксамо природне для людей відокремлювання їх по ріжним признакам і то не

*) На тій підставі є два головні роди партій.

тільки в політичній житті. Син, що оженився, хоче окремого дому, а бодай окремого помешкання. Того самого хоче дочка, що виходить заміж. Того хоче молодий купець, хоч жие ще його батько, старий, досвідчений купець. Того самого хоче молодий майстер і т. д. Колиж такий природний гін до відокремлення бачимо навіть між найближчими собі людьми, в родинах (семях), то щож доперва говорити про силу того гону до відокремлення між людьми чужими собі по крові і людьми ріжними по становищі їх, по занятті, по майні, по освіті, по особистим уподобанням по ріжним місцям замешкання і т. д.

Політичні партії се появи в основі своїй не тільки старі та зрозумілі для кожного, хто вміє думати про публичні справи, але також появи здорові, коли партії не стануть ціллю самі для себе, але при кожній справі памятають, що вони становлять частину якоїсь цілости і тому на першій місці повинні ставити при кожній справі інтерес тої цілости, щойно на другій місці інтерес партії, а на останній місці інтереси членів партії. Буває й навпаки, — а тоді партії нездорові і з ними стає нездорове все публичне життя.

Крім своєї природности мають політичні партії за собою те, що вони освідомляють людей про публичні справи, виробляють правдивих провідників, бо-

ронять інтересів поодиноких верств (клас і станів) народу, його свободи віри і совісти, думки й переконання. Словом, політичні партії се потрібні і важні установи публичного життя. Розуміється, всі ті прикмети партії можуть мати тільки тоді, коли мають чесний і розумний провід.

Партії найвиразніше можуть розвинутися там, де натиск згори найменший. Отже в цілком абсолютистичній державі існування явних партій неможливе, бо в таких державах рішає абсолютна воля одного. Одначе навіть там фактично існують партії закриті, підпольні, за-конспіровані, або змовлені. І чим більший гнет згори, тим більше криються зі своїми думками люди, які з тим гнетом не годяться. Та се скривання має в собі характер вибухового газу, який тим сильніше вибухає, чим більше його стискати. І тому в абсолютно правлених державах так багато проливається крови внутрі: то вимордовують себе взаємно люди різних партій, хоч на о к о ніяких там партій нема і хоч по з а к о н у партії там навіть „неможливі”. А прецінь ті буцімто „неіснуючі” партії розсаджують абсолютистичні творива, розкладають державу, вбивають найвисших достойників скрито або явно, при чім полюють навіть на самих монархів. Абсолютні монархи всюди і постійно живуть у страху за своє життя і дуже велике їх

число вмирає напрасною смертю, або від отруї або від ножа і т. д. Нпр. в останніх часах абсолютно правленої Росії більше царів погибло напрасною смертю ніж природною. Хтож виконував ті убийства? Очевидно партії, фракції, котерії, хоч вони по закону не сміли існувати в абсолютних державах. Та вони не лише існували, але й виконували різні пляни, не раз дуже тяжкі. Подібно й на наших очах тепер в абсолютистичнім ССРСР існують підземні, дуже законспіровані течії, з якими криваво бореться тамошня диктатура. Такі скриті течії є також в інших тоталітарних і напів тоталітарних державах. Такі закриті, законспіровані „течії” (заговори, котерії, партії) тільки ждуть ослаблення тоталітарної влади, щоб повалити її і захопити владу.

В конституційних монархіях і демократичних республіках партії не потребують критися. В перших монарх становить здорову протизагу партіям, бо він орган надпартійний. В демократіях, що не мають рішальної парламентарної системи, ролю монарха відіграє президент з сильною владою, як пр. президент Злучених Держав Півн. Америки. Хоч там президент має більшу владу ніж монарх в Англії, одначе вартість англійського режиму остільки більша, що той режим гнучкіший і в найвисшій своїй шпилі незалежний від виборів.

При партійно - парламентарній си-

стемі найздоровіші відносини панують тоді, коли є тільки дві партії, одна править, друга в опозиції. (Се можуть бути і два міцно злучені політичні табори). А найздоровіше се тому, бо тоді партія, що є в опозиції, знає, що коли вона своєю критикою повалить правительство і переможе правлячу партію, то сама мусить правити. Отже з тої причини не пускається на демагогію, значить, не робить народові обіцянок, яких не годна виконати. Колиж є багато партій, тоді вони переліщитовують обіцянками одна другу і викликають хаос (замішання) в народі. Особливо небезпечне велике число партій в переломових, неспокійних часах.

Та з того, що багато партій се поява небезпечна, не виходить, що всі партії небезпечні. Так розумувати булоб рівнозначне з розумуванням: Тому що сей або той захорував з обідження й помер, то люди взагалі повинні перестати їсти, тоді не будуть хорувати і вмирати. А правда виглядає так, що якби люди перестали взагалі їсти, то вмирилиб, вправді не від обідження, але з голоду.

Точно таксамо річ мається з партіями в політичнім житті. Вразі скасування всіх партій явне політичне життя мусілоб завмерти і перенестися в підпілля. А політичне життя в підпіллі стає згодом більше небезпечне ніж навіть багато партій явних.

Нарід, що має власну державу, може якийсь час зовсім незле існувати без партій, коли той нарід одностайний: бо в нім його правительство організує політичне життя, ставить перед собою політичні цілі і збирає сили та засоби до виконання тих цілей. Таке скасування партій державному народові може вийти навіть на хосен, коли на чолі того народу стоїть енергійний правитель, який мусів скасувати партії, бо їх намножилося забагато і мали занадто демагогічні способи. Нпр. в Німеччині перед 1933 р. було аж 32 політичних партій! Зорієнтуватися в такому множестві партійних програм нелегко навіть для фахового політика, не то для простого народа, розриваного сотками кличів таких партій.*)

Та з другої сторони навіть при розумній диктатурі цілковите задушення явного політичного життя і явної критики того, що робиться, мусілоб довести до упадку публичного духа і забагнення політичного життя. Ще скорше наступивби упадок всякого політичного життя у народі недержавнім, якби в нім переміг погляд, що всі партії шкідливі і що тому не треба ніяких партій. Се бувби очевидний абсурд. Здійснити такий абсурд недержавний нарід не може, бо

*) Розуміється, між тими 32 партіями були великі і малі. Пять партій належало до рішаючих.

на те треба мати владу, щоб силою скасувати всі існуючі партії.

Колиж абсурд про скасування всіх партій неможливо здійснити, то на що ми взагалі тим займаємося?

Річ в тім, що цілком убити всі свої явні партії недержавний нарід не може, але може їх довести до скошлявання і захитання, коли серед нього щораз більше буде вкорінюватися думка, що, мовляв, „партії се появи взагалі шкідливі”.

До такого крайного ослаблення і знемоцнення політичних партій можна довести або прямою впертою агітацією, або посередною дорогою, створивши конкуренцію для партій, яка на перший погляд може навіть вдоволити загаль.

Про сей посередний спосіб ослаблення і навіть знищення партій у слідуючих статтях. Але передтим треба ще сказати, чим партії злі, чому і коли. В тій справі спробую висказати що думаю в слідуючих статтях.

Про страх перед партіями

Відки він у нас береться і яке
многократне та глибоке коріння його.

Чому у нас панує страх перед партіями, хоч тільки з них можна у нас створити політичний провід?

Сему причина не лише в інфантильності сурогату (намістня) української провідної верстви. Є на те також інші об'єктивні причини.

Перша з них се те, що партія у нас від десятків літ поява нічим і ніким неозначена. Довго ніхто не знав, а подекуди й тепер ще не знає, чи се поява релігійна, чи церковна, політична, чи економічна? Ніхто не знав і досі не знає тай на таким ґрунті не може знати, по чім у нас властиво пізнається партію і партійних людей. Вистарчило, що хтось передплачував або лишень читав якусь газету, позичаючи в сусіда, щоб його поважно уважали не лише прихильником (симпатиком), але й сторонником або членом якоїсь партії. Розуміється, ніяких обов'язків супроти „партії” такий

чоловік на себе не брав і не виконував. Ішов на збори такої „партії” або іншої, як йому коли було до вподоби. Голосував на кандидата, якого підпирала одна або друга газета, й ніхто йому того не брав за зле. Навпаки, коли він голосував неконсеквентно, то зн. раз так, а раз інакше, то говорили про нього з призначенням, що „се чоловік ліберальних поглядів”. Се в них значило: чоловік, що любить свободу і не пристращається занадто до ніякого напрямку, а до виборів піде залежно від того, з ким приємніше в карти попіграв попереднього вечера.

Сі факти, які тривали від початку появи сучасних партій у нас, мали свою головну причину в тім, що на нашій ґрунті появилися дві неозначені не то партії, не то струї, не то ідеологічні напрямки: москвофільство і народоцвітство. Мимо праць про них Драгоманова, Франка, Павлика, Терлецького і т. д. і безчисленних полемік між обома тими партіями, струями чи таборами до сеї пори нема у нас докладнішого розуміння того, що властиво було під політичним оглядом москвофільство а що народоцвітство. До сеї пори є в Галичині багато людей, які (звичайно під чужим впливом) найвніше думають, що москвофільство було виключно плодом чорної зради, вигодованої російськими рублями, і навпаки є з другої сторони такі найвніше люди, які думають, що народоцвітство се

плід якоїсь „хитрої інтриги”, нпр. Австрії або Прусії, „виплеканий валютою” одної або другої сили. Між одними й другими, що так наївно думають, є також горьчі патріоти сеї землі й дійсні приятелі свого народу. Та вони не застановляються над тим, який жах віє з таких їх поглядів. Бо коли тільки один з тих поглядів був би правдивий (а вороги нашого народу голосно твердять, що правдиві обидва погляди), то якеж це страшне свідчення булоб для населення, яке видавало таку масу чорних зрадників і запроданців!...

Вже тут видно виразно одно жерело жаху, який відстрашував і відстрашує молодь від політичного життя. Бо уявіть собі тільки молодого чистого хлопця з народу, селянського, міщанського або робітничого сина, який приходить до свідомости, що він член якоїсь спільноти і повинен стати в організовані ряди борців за якісь політичні ідеали. Кудиж він мав звернутися, коли чув, що по однім боці рішав тільки російський рубель, а по другім рішала тільки австрійська або пруська валюта? А як він і переборов у собі той страх і вступив до одного з тих зрештою неозначених таборів чи струй, то й тоді нігде не знаходив відповіди на різні питання, які мучили його нпр. чи москвофілство се тільки національно-політичний рух чи також релігійний, бо між борцями за єдність всіх

руських племен дуже багато було таких, які стояли під гіпнозою т. зв. триєдиного клича: православіє, цареславіє, народность (розуміється русска). А знов з другої сторони, хто йшов у народовецький табір, той наперед не міг обігнатися від вражіння, чи се прецінь не відступство від „твердих руських начал”, — а потому, чи се не рівнозначне з поринанням у різних „ізмах”, від радикалізму й атеїзму почавши, на соціалізмі й анархізмі скінчивши. Нема ні одної брошури, яка займаласяб основніше розділом всіх тих понять і справ. Отже щож дивне, коли всяка політика викликала страх у людей. Сьогодні страх з того приводу вже минувся, але він лишив по собі осад, намул, на яким виростають нераз дуже дивні появи. Ще тепер можна зустріти доволі часто розумного і очитаного чоловіка, який „свинством” називає політику, хоч се найблагородніша по релігії поява, якою кожда зріла людина не тільки може, але й обовязана займатися.

Якийже властивий корінь того страху й навіть обридження перед політикою?

Корінь того се її неозначеність у нас, се наслідок умового лінивства, се проклін закопаних талантів, які Бог дав людині не на те, щоб їх закопувала.

Чому людина з приємністю йде тим самим лісом в день, яким боїться і не

любить іти в ночі? Бо в день чоловік виразно бачить, що є і що діється довкруги: отже бачить зелень дерев і проблиски синяви неба між нею і гарні квіти і м'який мох і зломані бурею пні і пташенят, що перелітають або сидять на гіллях дерев, і серну, що перебігає полянами. Якеж це все гарне! А серед темної ночі якеж це все страшне! Тому, бо не видно краси того всього і його звязку між собою.

Не інакше річ мається також з острахом, який віє з минушини й сучасности нашого політичного життя. В ньому майже ніщо необроблене, все темне, орієнтуватися в тім дуже трудно або й неможливо, бо не вложено потрібної праці в прояснення нашого політичного життя. То з закопаних талантів добувається сопух, який відстрашує...

Та й се ще не все. Є ще глибші причини того неозначення, того півсмерку або темряви, що панують у збірнім житті нашої спільноти. Від часів упадку нашої княжої державности (якої партійність також очікує своїх істориків) цілий ряд століть свідомість тої спільноти блискала тільки в Церкві, а Церкву репрезентували єпископські столиці, значить тим самим репрезентували вони збірне життя нашої спільноти взагалі. Це спадкоємці наших княжих столиць, спадкоємці тут одині, бо на сході над Дніпром крім єпископських столиць були ще і два ро-

ди козаччини, які мішаючись у релігійно-церковне життя репрезентували світську політику. Тут була тільки Церква. Силою того факту на неї падав увесь тягар вдержування збірного життя спільноти. І так тривало довго, дуже довго. А коли появилися струї засадничо ворожі Церкві й релігії, тоді на наших землях витворилося під духовим і політичним оглядом щось таке, як під політично-економічним оглядом повстало по нападі Татар на нашу княжу державність.

Тепер на верхах вже ослабла та руїницька, протицерковна філя, але суспільність ще не видихалася з замішання й жаху, які віяли від тої руїни. Що більше, коли горішня верства вже починає приходити до себе і починає розуміти велике значіння Церкви й релігії, то в глибину народніх мас щойно тепер „на добре” починають вкочуватися клуби затроєних газів, якими колись затроювала себе майже вся наша інтелігенція. До того всего треба ще додати свідоме каламучення наших справ посторонніми ворожими чинниками.

Щойно на тім тлі можна зрозуміти страх, який у нас віє від неупорядкованого публичного життя, в першій мірі політичного.

Та чи серед таких обставин взагалі можна говорити про політику? Відповідь: Не можна, але треба. Отже що говорять?

Поїде інтелігент на село і привозить „інформації”, мовляв, в тім селі й околиці є такі й такі то партії (вчисляє).

Колиж його спитати, на якій підставі він се говорить, відповідає звичайно так: Я дискутував там з людьми, міркую се по їх відповідях, я бачив, що вони читали газети згаданих партій, і т.п. Тимчасом все те ніякі партії, се фермент, з якого щойно можна творити політичне життя. Не то на селі, але й у місті тільки рідко можна зустріти політично свідому людину, яка булаб зорганізована не лише формально, але мала також політичну свідомість в голові і вміла відповісти на питання, хто вона політично, то зн., до якої політичної організації вона признається, чого та політична організація хоче, чому вона чогось хоче і як думає се досягнути і т. д., а вже про оборону спірних між партіями справ звичайно й говорити нема що.

Хто перечитав побіжно висше сказане, той міг прийти до погляду, що ми в тім, що було, бачимо лише жерела зла. Тимчасом зовсім ні. Ми описуємо факти й події. А всі вони, навіть найприкріші, мали також свої добрі сторони. Наприклад візьмім такий прикрій час завзятої гризні між москвофілами й народовцями. Чи се був тільки ряд негативних, злих появ? Далеко ні! При всіх їх блудах принесли ті струї також ряд хосенних наслідків. Вже тому що вони стави-

ли перед нашу спільноту якісь ціли взагалі. Нехай і хибні ціли, але ставили їх. Коли щось хибне, то його можна поправити, в боротьбі з ним можна набрати сили. А коли взагалі нема нічого, то нема ні за чим іти, ні з чим боротися. Є тільки дикий неораний степ і вітер на степу. Згадані висше рухи-струї витворили перший раз якесь публичне життя у нас і піднесли його на перший ступень організованости, створили завязки наших ідеологічних, культурних, політичних, економічних установ, які на тім першім ступені перетривали аж до світової війни.

А потому на якийсь час усе те замерло і пішло в руїну, та з попелу тої руїни знов піднялося. Зразу лише народовецьке, українське і здавалося, що буде єдність, злучена кровю спільно пролитою у війні, та потому свій нерозум і чужа рука знов розкололи ту єдність. Правда, вже не так значно як перед війною.

І тепер на тлі тої всеї минувшини виринає з глибини народньої душі однодушне бажання до верхів, яке виливається в кличі: „Погодіться!”

Якийже се наївний клич, коли блище придивитися ґрунтові, на яким малаб наступити та згода. Але той клич лунає дальше безнастанно, бо він оправданий, хоч наївний.

І під впливом того клича виринають в мозках української інтелігенції різні

мрії та зусилля і творива: то цілком нездійсненими, то на пів здійсненими, або зовсім здійсненими, значить, цілком можливі до здійснення; якби збірна думка витривало попрацювала над тим. До згаданих появ належать: Всеукраїнський Національний Конгрес, ФНЄ (Фронт Національної Єдності), Дружина Княгині Ольги (одна з найдивніших політичних появ не лише нашого життя), Українська Національна Рада, Політична Рада, різні Комітети, дивне впряження УНДА в УНР і т. д. в найдивнішому круговороті. На тім різнобарвним тлі, що пригадує якусь невидану карузель, виринає зовсім зрозумілий крик: „Не хочемо ніяких партій!”

Се крик зрозумілий тому, бо навіть інтелігентному чоловікові може закрутитися голова від того виру, а що ж до перва говорити про звичайний народ!

Та сей крик рівно зрозумілий, як шкідливий. І тут ми приходимо до властивої справи, до ядра цілого того круговороту. Щойно зрозумівши його і прояснивши, можемо вбити хаос і зачати поряdkувати наше політичне життя.

Про те, де жерело нашого сучасного політичного хаосу і де „камінь преткнення” на шляху до упорядкування його — в слідуючій статті.

Партійність і партійництво

Партійність се в основі своїй річ ні добра ні зла, подібно як нпр. їдження або спання. З неї можна зробити добру або злу річ. Але якби партійність була зла, то булоб се конечно зло.

Партійність се річ природна, зовсім таксамо як політичність людини. В славнім і наскрізь слушнім висказі філософа Аристотеля, що чоловік се „дзоон політikon” (політичне сотворіння), вже сам собою криється висказ, що чоловік се партійне єство. Се таке самозрозуміле поняття як нпр. що вода мокра, що вогонь горячий, що материнська любов тепла і т. п. Аж дивно робиться, що такі природні, самозрозумілі, річи треба вияснювати й узасаднювати не то простому народові, але навіть інтелігенції. Та нема злого, що не вийшлоб на добре. Хто пережує сю основну політичну справу, хто придивиться минулому і сучасному життю людства всіх часів і народів та прийде до пере-

конання, що так є й інакше не може бути, той потому сам собі буде дивуватися, як можна було взагалі вагатися і ставити питання, чи партії потрібні чи непотрібні? А переживавши основно одну політичну справу, буде вже мати нахил до основного розбирання всіх життєвих справ, в кожній області життя. А ще важніше те, що переконається на собі самім, як загалові треба виразно говорити навіть про річі samozrozumілі, нпр. про те, що утримання своєї Церкви вимагає правильних жертв і т. п.

Хто зрозуміє природність партій, той згодом побачить також прикмети доброї партії.

Головна з тих прикмет се те, що добра партія становить школу політичного життя. Партія як школа політики важна навіть для такого народу як Англіїці. Ось доказ на те. Коли Велика Британія вмоталася у світову війну з Німцями і коли зачали вагатися терези тої війни і з нею доля великобритійської держави, тоді керму політики її поручено малому чоловікові з великою головою, валійського походження, Давидові Льюїсові Джорджеві. Це селянський син з такої вбогої родини, що в дитинстві і в молодечім віці своїм тяжко голодував, навіть коли в неділю діставав половину яйця (бо цілого ніколи не давали), то й се був дуже великий люксус, як пи-

ше його біограф.¹⁾ Але й у тій нужді не довелося йому мати спокій, бо скоро помер його батько і молодим Давидом мусів зайнятися брат його матери, швець, також дуже убогий чоловік, що й виховав його у крайній нужді.

Щож винесло того сироту-нуждаря на сам верх життя найбільшого й наймогутнішого з народів світа? Що дало йому владу в руки, в найгрізнішому часі, між найвисше освіченими представниками найбільш блискучих родів, які розпоряджали грубими мільонами майна, мали цілі дільниці міст на власність, найкращі палати й люксові кораблі?... Ніщо інше, тільки партія, партія і щераз партія, до якої Льюїс Джордж прив'язався від вчасної молодости. То партія дала йому передшкілля і школу, то партія показала йому вгляд у тайни малої і великої політики, то партія дала йому підставу і драбину до виходу на верхи, аж до найвисшого проводу, то партія дала йому можливість здобути моральний і матеріальний зміст, яким той з дому дуже вбогий чоловік переважив значіння своїх суперників.

А чому се таке важне? Чи не всеодно, хто бувби тоді на чолі правительства великобритійської імперії? Зовсім

¹⁾ Carl-Erdmann Pückler: Einflussreiche Engländer. Portraitskizzen englischer Politiker. Frunberg-Verlag. G. m. b. H. Berlin.

не всеодно. Після всякої правдоподібності долю війни головно вирішило те, що іменем Великої Британії на раді коаліції рішав важні справи Давид Льюїс Джордж, б. крайний нуждар, взятий з глибини народа, який розумів той народ, знав його, вмів до нього говорити. Схарактеризує се оден короткий дотеп Льюїса Джорджа: В одній своїй промові домагався він автономії (самоуправи) для Ірляндії, Шкотії та Валії. А хтось зі слухачів перебив його окликом: „І самоуправи для пекла!” Льюїс Джордж в тій хвилі відповів йому: „Слушно кажете, мій приятелю, самоуправи для пекла: я все тішуся, коли хтось упоминається за своєю батьківщиною!” Розуміється, загальний веселий сміх покрив той дотеп, що збило спантелику противників Льюїса Джорджа.

Якби з самого дна народньої біди й нужди не виходили наверх такі люди, то вже давно цивілізація затухлаб і мерзість запустіння покрилаб світ.

І ще маємо один подібний приклад, як партія вишколила і видвигнула убогого хлопця на сам верх великого народу. І сей приклад походить з Англії, найбільш аристократичної країни на землі. Було се вже по світовій війні, коли наслідки її зачали потрясати підвалинами великобритійської імперії, коли під тягарем сильно побільшених податків, якими треба було сплачувати воєнні довги

і проценти, застогнав англійський на-
рід, коли мільйони безробітних зачали
демонструвати по вулицях англійських
міст, бо за час війни в кольоніях побу-
довано фабрики й англійський промисл
стояв перед дуже зменшеними ринками
збуту. Все те зачав використовувати
большевизм і мав уже узасаднену надію,
що розсадить і знівечить наймогутнішу
з держав, яку знає історія людства. А
що булоб тоді наступило в цілім світі,
легко додуматися: морд і пожежа по-
тряслиб усім людством. Тоді на чоло
правительства Англії видвигнено провід-
ника партії праці Мек Доналда, що вза-
галі не переходив правильних шкіл, тіль-
ки мав ту практику й ту науку, яку йому
дала його партія. А прийшов він як ма-
лий хлопець з убогого села до Лондону,
босий, обдертий, голодний, служби шу-
каючи, і мав маєтку чотири гроші в ки-
шені тай віру в Бога, якої ніколи не по-
збувся. Його праця в партії і Боже Про-
видіння видвигнули його на найвисше
місце, з якого урятував Англію і правдо-
подібно все людство від страшного не-
щастя.²⁾

²⁾ Провідник Партії Праці Мек Доналд був
ціле життя побожним чоловіком, навіть засідан-
ня відкривав молитвою. Був се тип взірцевого
провідника партії, то зн. такий партійний чоло-
вік, який розумів, що партія се частина нації і
тому партія має служити нації, а не навпаки. Він
зложив доказ того свого розуміння серед дуже

Так виглядає значіння партії.

Для порядкування людського туземного життя є тільки дві подібно важні установи: партія і Церква, причім партія щодо віку навіть старша від Церкви, бо Церква має несповна 2.000 літ, а партії існують відколи є держави на світі. Розуміється, часть діяльности Церкви, що відноситься до вічного життя, має так безмірно висше значіння, як трівкіша вічність від сучасности, — але з сеї висшости Церкви зовсім не виходить, що віруючі люди мають помітувати політичними партіями, не доцінювати їх значіння або й виступати, мовляв, „засадничо проти” них, уважаючи партійність рівнозначну зі шкідництвом.³⁾

Се очевидний нерозум, се така глу-

прикрих для него обставин, бо коли його партія згодилася зразу, щоб він обняв керму правління Англії, а по якимсь часі відкликала свою згоду на дальший його побут у правительстві, Мек Доналд на просьбу інших партій і самого короля лишився в правительстві виступаючи з партії. Тоді піднявся проти него крик, що він зрадник. Мек Доналд відповів: Свідчуся Богом і сумлінням моїм, що не задля почести і вигоди лишаюся в правительстві, бо ту почесць я вже прецінь мав, а тяжка праця в уряді до вигід не належить, отже я лишаюся в уряді для добра нації, якої частину становить партія... Скоро замовкли крики про зраду і коли Мек Доналд помер, всі його память пошанували.

³⁾ Про значіння Церкви для туземного життя будуть окремі статті в звязку з підставами національного проводу.

пота, що більшої глупоти в публичнім житті взагалі проявити не можна. А глупота тяжко мститься в публичнім житті, мститься не тільки на однім поколінню, яке таку глупоту проявляє, але також на цілому ряді поколінь — зовсім так само як дорібок розумного покоління виходить на добро нащадкам його.

Люди, що „засадничо” поборюють партійність, роблять се просто з нерозуміння справи: вони мішають партійність з партійництвом.

Подібні се слова і навіть одно з другого виходить, — та якже різниться їх зміст! Се щось таке як овочеве дерево і шкідливий гриб або інша недуга, що на дереві появляється і точить його. Само дерево дуже пожиточне, воно дає захист перед вітром і бурею, дає тінь у спеку й овоч для корму людині і звірині, дає матеріял на будову домів і на меблі до урядження їх, дає топливо, таке потрібне в люту зиму. Словом, овочеве дерево дуже причиняється до вдержання людського життя. А гриб на дереві, подібно як гриб на стінах дому, се шкідник, що точить потрібне і пожиточне дерево, се смерть для його життя.

Таке саме значіння як гриб для дерев і домів має партійництво для партій та для упорядкованого життя народів і людства. Чимже партійництво різниться від партійности?

Здорова партія пам'ятає, що вона частина якоїсь цілоти та що вона му- сить бути підпорядкована інтересам і справам цілоти, з якої вона вийшла і до якої признається.

Партійництво, що виростає вже на нездорових партіях, не хоче знати того всего, або інакше кажучи, партійництво признає тільки собі примат (першен- ство) у всім. І се власне головна при- знака страшної недуги, яка називається „партійництво”.

З тої одної засадничої різниці між партійністю і партійництвом послідовно виходять усі інші також тяжкі різниці.

І так здорова партія ніколи не зай- мається демагогією, т. зн. не обріхує ні свого власного народу, ні свого пертрак- танта, не зводить його ніякими обіцян- ками про золоті грушки на вербі. Здо- рова партія не робить сего тому, бо нею кермують поважні люди, які знають, що скорше чи пізніше вони й їх партія мо- жуть дійти до керми суспільности — і якже тоді моглиб вони здійснювати не- здійснимі приречення, сперті на брехні! Поважні люди ніколи на таке не йдуть, бо стидаються своєї совісти, своїх жінок і своїх дітей. Такі люди льояльно дотри- мують слова тим, що з ними вдалися в якусь спілку чи порозуміння, вже тому, що знають, які незмірні шкоди можуть виникнути для них, для їх партій і для

цілості, до якої партія належить, коли не будуть дотримувати слова.

Якраз навпаки поступає партійництво. Ввесь зміст партійництва се брехня, демагогія й нельояльність не лише супроти ворога, але супроти приятеля, ба й супроти свого власного народу — і нема в партійництві ніякого іншого змісту крім брехні, демагогії та нельояльності. Люди, що вирости в атмосфері партійництва, такі забрехані, що будуть вам брехати в живі очі. Правду кажуть вони лише тоді, коли забудуться, помилково. Вони живуть з брехні, демагогії та нельояльності, отже з природи річи не можуть бути правдомовні та вірні.

Коли можливі ще більші блуди і пороки в публичнім житті, то можна їх побачити в партійництві. Сюди зачислив би я відгороджування себе і своїх прихильників від усякої збірної праці таї навіть стичности з іншими частинами своєї суспільности.

Так як між партійністю і партійництвом є великі різниці, хоч слова ті одного кореня, таксамо є велика різниця між відгороджуванням і відгороджуванням. У збірнім житті спільнот є відгороджування позитивні в тій цілі, щоб дозріло якесь добре діло і сили набрало. Але є також відгороджування негативні, які служать тільки для закриття шкідливих признаков якоїсь групи або людини. Нпр. є групка крикунів, що оперує тіль-

ки тріскучими фразами виключно в демагогічних цілях, буває що навіть накручена чужими агентурами для розбивання рідного народу. Така група ніде не хоче сісти до стола з поважними групами, щоб спільно нарадитися над добром свого народу і краю.

Чому вона того не хоче?

Причини того дуже складні, але зовсім ясні. По перше не хоче тому, бо злий чоловік не буде щиро товаришувати з добрим: він відчуває, що їм неподорозі, бо їх духове нутро зовсім інакше. Вони не мають про що з собою щиро говорити. По друге така група не хоче сидати до спільного стола тому, бо вона відчуває і розуміє, що не встоялаб супроти аргументів і запитів своїх партнерів. По третє тому, що вона не має ціли вязатися з поважними групами. Коли вона робить кириню на службі чужої агентури, то прецінь не може скріпляти звязок поважних груп і вплив їх ухвал своїм підписом, бо за таке чужа агентура не буде платити: їй треба розбивання звязку поважних груп а не скріплювання. Колиж така група на власну руку, без чужих срібняків, робить руйницьку роботу, то вона також з поважними групами вязатися не може, бо знає, що вони на демагогію не підуть, а вона живе виключно з демагогією. Тому така група відгороджується від поважних груп і на ніяку консолідацію з ними не йде, а коли виїмко-

во увійде в контакт з поважними групами, то потому вицофається наробивши шкоди добрій публичній справі.⁴⁾

Так виглядає на прикладі затроений цвіт партійництва.

Хоч який шкідливий той цвіт, то є ще шкідливіший від него.

Се вже одинична поява. Є одиниці які вирости в атмосфері партійництва і так нею перенялися, що навіть опісля вступивши в орбіту солідної струї не можуть позбутися партійницького способу думання. Тих людей пізнати передовсім по таким говоренні: „Поки та або ся особа хоче організувати таку-то організацію, то я до неї не вступлю, хоч цілком годжуся з програмою такої організації”...

(В різних суспільностях можна за-примітити цілий ряд таких струй, що мають позитивний напрям і багато прихильників, але оформитися в організацію не можуть. Чому? Бо в тих струях пливе разом з ними забагато одиниць перенятих партійницьким духом. Вони невисилі перемогти в собі особистої за-

⁴⁾ Прикладом того другого типу затроєного партійництва, що від всіх організацій свого народу відгороджується, щоб жити з пустого реву і демагогії, може в нас послужити „донцовщина” і те, що вона виховала. Яка це в наслідках жажлива поява, зрозуміють вповні щойно слідуючі покоління. Критикою того затроєного гриба української домівки треба зайнятися окремо.

висти, особистих цілей, щодо впливу і значіння. Тому самі не організують і другим організувати не дають, з особистої зависти агітують проти організації, якої доцільність самі признають. Вони здібні навіть до гарного говорення словом і пером про цілі такої організації, але до створення її не надаються.

І се найбільше затроений витвір партійництва. Та його ніколи не вільно мішати з партійністю і партіями, бо се появи серйозні.

Щойно по виясненні сих справ можемо приступити до виказання, чому недержавна нація не має іншого способу до створення політичного проводу як при помочи партій.

Про милян у баньку

Завваги до одного проєкту творення
Національної Ради.

Чи ви коли приглядалися, як гарного соняшного дня малий хлопчик радісно бавиться видуваючи милян у баньку?

Якаж вона гарна, та миляна баньочка! Зразу вона маленька, але вже гарненька. Якже вона міниться різними прекрасними кольорами! Видно на ній лагідність синього погідного неба і червоनावі блиски і золотисті і зелені, словом поява райської краси тай годі. А малий хлопчик надуває її все більше. Якже він уважно се робить! І банька росте, більшає і стає така красна, аж очи манить. А тоді хлопчик, щоб похвалитися ділом рук своїх чи радше рота свого, виймає з уст соломичю, що на її кінчику пишеться синяво-золотиста миляна банька, і кричить радісно: „Мамусю, татку! А подивіться, яка прекрасна бань...!”

Не скінчив слова, як банька трісла.

Мабуть трудно винайти лучший образ для представлення Національної Ра-

ди (НР), яку дехто думає творити без участі політичних партій, або без рішучої участі політичних партій, що на одно виходить. Такий блискучий абсурд можна створити, але він мавби непотішаючі наслідки.

Радість з приводу творення такої миляної баньки званої Національною Радою тревалаб розмірно не довше, як треває радість дитини з правдивої миляної баньки. Правда, є у нас поза партіями поважні люди і навіть з гарними характерами, є різні солідні фахівці, що до партій не належать, і можнаб з них створити щось на подобиє ради. Чи вона булаб „національна” се вже інше питання. Та властиво можнаб признати, що вона булаб „національна” в тім розумінні, що коли члени тої ради походилиб з нашої нації і зійшлисяб на нараду, то булаб се якась „національна рада”. Що правда, то правда, трудно се заперечити. Та чи можнаб ту „національну раду” писати через великі букви і вважати політичною установою, се вже справа не така проста як попередна. Нпр. ми думаємо, що при всій красі такої національної ради, то значить при серйознім признанні, що члени її булиб люди поважні, розважні і фахові в різних областях життя, не можнаб такої ради уважати „Національною Радою”, себто політичною установою чи організацією, яка моглаб мати теоретично і практично репрезентативне і дійсне

значіння політичного проведу нації. А не можнаб з отсих причин:

I. При створенні ради без рішальної участі політичних партій лишилисяб поза тою радою старі, вже вкорінені, вже сяк-так вироблені центри національно-політичної думки й активності. Навіть якби ті старі центри офіційно не виступали проти так зложеної ради, то суспільність сама оглядаласяб на ті центри.

II. Річ ясна, що ні одна з шануючих себе політичних партій не моглаб дати своїх пресових органів до розпорядимости такій новій політичній установі, яка повстала без рішального голосу політичних партій, отже й її самої. Річ таксамо ясна, що ніякий політичний провід без преси ділати не може, хіба що хотів би зійти в підпілля, де йому вистарчилоб летючки „на правах рукопису”.

III. Та трудно припустити, щоб навіть дуже невироблені політичні партії могли мовчати, коли без них утвореноб установу тай ще до того з претенсіями на загально-національний політичний провід. Чому трудно припустити? Бо кожда політична партія на те й покликана до життя, щоб займала становище до політичних подій. А якаж може бути важніша політична подія для якогось народу як творення для нього загально-національного політичного проведу? На таке не може мовчати ніяка політична партія. А не може мовчати тому, бо така

мовчанка булаб для кождої політичної партії вже смертельною мовчанкою.⁵⁾

IV. Колиж мовчанка в такій справі для політичних партій булаб неможлива, то річ ясна, що вони мусілиб про те говорити. А щож вони моглиб чи радше мусілиб сказати про своє відношення до такої ради?

V. Становище партій булоб інакше формою в кождім з отсих трьох випадків:

а) Колиб новоутворена рада нічого не сказала про існуючі політичні партії;

б) колиб та рада висказалася про партії з одобренням і признанням для них;

в) колиб та рада виступила проти політичних партій.

Одначе становище партій тільки формою булоб інакше в кождім з наведених випадків. Бо по суті воно все мусілоб бути вороже, навіть тоді, колиб нова рада признала партії: бо якраз се булоб доказом неконсеквенції людей, які створилиб нову організацію. А то з отсих причин: коли хтось творить нову політичну організацію з претенсією на

⁵⁾ Є тільки один позірний виїмок коли політичні партії моглиб не висказатися про створення такої установи, яку тут обговорюємо. А саме вони моглиб мовчати тільки тоді, коли появу такої „ради” уважалиб гумористичною. Але й тоді мусілиб сказати се бодай з гумором. Отже цілковита мовчанка таки неможлива.

загально-національне політичне представництво, а признає і одобрює існуючі політичні партії, тоді творець нового діла має очевидний обов'язок сказати прилюдно, чому він не звернувся в тій справі до тих установ, які сам одобрює, чому не зібрав їх разом і власне з них не створив проводу висшого рода. Колиж він того не каже, то се хитрун, який творить нову конкуренційну установу, ворожу вже існуючим, а признанням для існуючих політичних установ хоче їм тільки замити очі. Таке крутіство ніколи не вдавалося, не вдалосяб і тут. До створення нового політичного діла треба мати якусь підставу і якусь спонуку. Підставою може бути прогалина в якійсь політичній області, яку требаб заповнити новою організацією. Підставою може бути також те, що вже існуючі політичні організації зле виконують своє завдання. Але тоді нова організація має обов'язок сказати, що вони зле роблять і як вона думає добре робити, або на чім саме полягає прогалина і чому не можна її заповнити партійною працею. Колиж вона дає признання партіям, а мимо того творить щось нове і то таке нове, що малоб обняти головні функції всіх дотеперішних політичних установ, то се вже хитрість занадто проста й очевидна, щоб її відразу не побачити. А побачивши се, треба проти такої хитрости виступити, бо інакше булоб се ілюстрацією до на-

родньої приповідки „яке їхало, таке здибало”.

Колиб нова рада нічого не сказала про існуючі партії, тоді представилася б у ще гіршому світлі, ніж попередно описане: бо се булоб якесь немовля, що не говорить, чому воно повстало і чому не займає становища до існуючих політичних партій. Таке німе сотворіння до політичної боротьби очевидно не надавалося б і се народові треба булоб виразно сказати, чим скорше тим краще.

Ну, а в третім разі, то зн. колиб нова рада вороже поставилася до політичних партій, то річ ясна, що мусіла б зачати від критики їх становища. А на критику політичні партії мусіли б відповідати. Словом, боротьби не можна б уникнути ніякою тактикою і в ніякому разі. Інакше кажучи, така нова рада, замість досягнути консолідацію народу, тільки збільшила б внутрішні противенства і повставби цілком безцільний новий заколот.

А тепер уявім собі таке, що всі політичні партії порозумілися між собою і ухвалили б вдоволити найбільш миролюбивих „обивателів“, таких, що „не люблять ніяких полемік”. Шож наступилоб тоді? Тоді наступилоб щось інше, далеко гірше ніж при найгіршій сварці. Чому? Бо всяка „сварка” при своїх негативних признаках все таки свідчить про якесь життя, нехай і ненормальне (коли

суперечка занадто безоглядна або ведеться за пустяки), але таки життя. Колиж при появі нової політичної установи з претенсіями на загально-національне представництво запанувалаб загальна мовчанка, то се булоб тільки признакою повної байдужности і завмирання заінтересування публичним життям. В такій атмосфері, по одній або двох менше чи більше бомбастичних заявах нової мільяної баньки, тріслаб вона сама і зневалізувалаб активність старших політичних центрів, розуміється, якби ті центри були такі наївні, що мовчалиб на творення такої новини без них, або всупереч їх волі. Ось який мусівби бути вислід покликання до життя дивогляду, що мавби претенсії на загально-національне політичне представництво, а повставби без рішачої участі політичних партій.

Ну, а щож робити, коли хвиля вимагає такого представництва, а „всі” партії не можуть порозумітися, щоб його створити?

На се є проста відповідь: треба звязку між тими, що хочуть порозумітися. Коли звязок неможливий у всіх справах, то можна зробити його в одній справі, але все і в кождім разі мусять його робити політичні партії, а не чинники, що стоять поза партіями, бо тільки політичні партії призначені до роблення політики. Робити в політиці рішачими не-

політичні чинники се блуд ч. 1, значить перший і найголовніший блуд.

Найбільше вдумчивими зі всіх народів білої раси були не Греки, як ми звичайно привикли думати, але гіндостанські Арійці, які розсталися з Греками і з нашими прабатьками найпізніше на 2.000 літ перед Рождеством Христовим. Від того часу розвиток їх пішов окремим шляхом. Вони створили безліч різних наук і теорій, які дуже ріжняться між собою. Але всі їх теорії без ніякого виїмку годяться в отсім, що висказав їх цейльонський монах Ніянатілока:

„Кожде безкорисне і благородне підприємтя з конечности основане на правильнім розумінні, яке полягає на правильнім спостереганні (обсервації). І тому правильне розуміння се перша частина осьмикратної стежки правильного життя, яке полягає на моралі, на концентрації духа і на мудрости. Ось початок і кінець цілої науки”...

Ціль першої серії наших статей про підстави політичного проводу недержавного народу се звернути увагу на одну одиноку думку, яка має далеко більше значіння ніж на перший погляд здається: До політичних цілей вільно вживати тільки політичних установ. З цієї одної думки, яка впливає з правильної обсервації політики, слідує цілий ряд інших правильних думок спертих на правильній обсервації. До них належать:

Партії між людьми й народами се природні появи життя.

Поборювати партії „засадничо”, то значить при всяких умовах і все, можуть тільки люди нерозумні, які не знають ні людського життя, ні людської вдачі (натури).

Партії можуть бути добрі або злі. Се залежить від моралі і розуму їх провідників.

Що не сперте на моралі і на розумі, який виробляється передовсім уважним і правильним спостереженням, і тим самим всяке політичне твориво не сперте на правильнім спостереженні стає миляною банькою і то затроєною.

Ось початок гігієни нації в політичнім значінні того слова.

Про особливіші труднощі, з якими на полі політики зустрічається церковна Влада і духовенство як спільнота і як особи, члени суспільности, спробуємо висказатися в окремім циклі статей.

Гігієна нації

Нація се людська спільнота, яка має дуже різнородну підставу: значить, нація се більший гурт людей, які мають спільне походження, спільну віру (релігію, культ), спільну традицію, що повстає як наслідок тої самої або подібної минувшини, спільні звичаї й обичаї, подібні способи життя, спільні цілі. Часом вистарчить одна з тих признак, щоб була нація, а часом і кілька з тих признак не вистарчає для утворення нації. Взагалі приглядаючись всемірній історії бачимо, що деякі народи (нації) дуже трівкі й витримують навіть найбільш несприятливі для них обставини, а деякі народи м'яккі й не годні довго видержати ні погрому, ні перемоги. Часом заломлюються скорше під впливом перемог ніж під тягарем погромів.

До дуже твердих народів належать Китайці або Хінці, Жиди або Ізраїльтяни, звані також Юдеями або Гебреями (Євреями), та Ірландці звані Айришами. До твердих народів належали старі Єгиптяни, Вавилонці, Асирійці (Ассур), Пер-

си. До м'яких народів належали старі Греки й Римляни та цілий ряд германських народів (племен), як Готи, Вандали, Бургунди, Франки і ин., що немов блиснули на великій обрії історії та щезли майже безслідно. До м'яких належать навіть сучасні нам Німці, які між чужими асимілюються скоро, хоч мають високу культуру і вміють заповідливо та систематично працювати.

Де причина того, що одні народи дуже тривкі, інші менше тривкі, а ще інші зовсім нетривкі? Це справи непрості досліджені ще науково і може ніколи не будуть докладно виявлені, бо національна справа взагалі належить до дуже складних і трудних справ, у яких навіть при найбільшій докладній пізнавній все лишилось щось невияснене, таємниче. До сеї пори невідома навіть одна добра дефініція нації, яка пояснювала б суть нації так, щоб можна було тим поясненням вдоволитися. Невідомо також, як первісно творилися нації (племена) і не знати докладно, як вони умирали, хоч багато народів виринало і зникало вже в історичних часах.

Всі ті справи тому так трудно розв'язувати й пояснювати, що кожна нація (нарід, племя) в кожній країні і в кожному часі живе в зовсім інших обставинах, отже помічення навіть найкращі і найдокладніші, зроблені в одній країні щодо одної нації, не мають звичайно

ніякого значіння або мають мале значіння для висновків щодо іншої нації, ба навіть помічення зроблені про ту саму націю в різних часах мають всіляке значіння. А найгірше те, що про ніяку націю не маємо достовірних помічень за весь час її історії. Отже нема достаточної підстави до роблення певних висновків. Нпр. навіть менше більше загальне помічення, що згадані вище три народи, Китайці, Жиди й Ірляндці, належать до „дуже твердих”, треба приймати не без застереження: бо сам час трівкості нації зовсім не мусить свідчити про її твердість. Адже навіть найтвердше дерево зітреться скорше ніж найм’якше, коли того найтвердшого будемо вживати до тертя нпр. сто разів більше ніж найм’якшого, або поставимо його в такі умовини, що воно мусить скорше збутвіти ніж м’якше.

Особливо скоро щезали ті племена й народи, що в цілості переносилися в зовсім нові для них кліматичні й географічні умовини, значить ті, що змінювали ґрунт, землю. І так пр. скоро щезло велике плем’я Візиготів, коли з середньої Європи перенеслося в значно теплішу Іспанію. Таксамо скоро щезло хоробре плем’я Вандалів, коли з Європи перенеслося до Африки. А ми Українці на наших степах продовж нашої історії бачили смерть багатьох дуже рухливих і здисциплінованих монгольських племен.

Та з другої сторони знаємо також факти, що „в кліматі, який все уважалося причиною або оправданням поганих податків, у країні, де все панували російські і відсутність”, сотками літ жили многі тисячі людей, які вміли задержати здорові нерви і доживали глибокої старости серед тяжкої праці: такою країною був горячий Єгипет, а тими людьми були християнські монахи, які десятками тисяч заселяли горячі пустині Єгипту. З того ясно, що про тривкість людських спільнот рішає відповідна гігієна духа і тіла.

Що є так а не інакше, про те свідчить багато фактів. Напр. знаємо, що в таким здоровім кліматі як на Балканськім півострові відсутність Греків за панування Візантії дійшло було до тої міри, що наступив „занепад мистецтв, зникнення література, зовсім упала наука, а моральна нужда суспільности стала ще далеко гірша ніж матеріальна: все було знервоване, хоробливо зниділе й у повнім упадку. Ні оден великий чоловік, ні оден характер не виринав уже з того бездонного багна“.⁶⁾ І так тревало аж поки Турки не здобули Візантії та не вирізали значної частини того відсутнього суспільства.

А бачимо в історії народів також

⁶⁾ Гл. „Римська держава по замиренні з Церквою” у великім творі Монталямбера „Монахи Заходу”.

приклади неймовірної твердості й ви-
держливості. Нпр. Ірляндці були 717 літ
під найтяжчим гнетом Англійців. Ще в
14-ім столітті Англійці заборонили ір-
ляндську мову і книжку і довели до то-
го, що поверх 90% Ірляндців зовсім за-
тратило уживання рідної мови, а тих не-
сповна 10%, що вживало ще ірляндської
мови, належало до найбільш темного,
найбільш затурканого і пригнобленого
населення, що животіло в найбіднішій
кутку західної Ірляндії, в прокурених
торфом, безпросвітних землянках... Про-
довж своєї довгої неволі з найкультурні-
шого і найбагатшого колись краю Євро-
пи Ірляндія обернулася в руїну, в жебра-
ка, в індійського „нечистого”... Кляси-
чною стала не байка, а найправдивіша дій-
сність про те, як у деяких місцевостях
Ірляндії зголоднілі собаки кидалися на
палаючі свічки і проковтували їх на очах
здивованих подорожних, що зупинялися
на нічліг у селі або в містечку... Від ча-
сів Кромвеля Ірляндці взагалі не мали
права власності на власну землю. А нуж-
да населення була така, що десятками літ
третина населення його жила з жебрац-
тва... Ще Фойт у 18 ст. писав: „Яка то
безпросвітна нужда! Кілька картопель
розварених у воді, шматок оселедця,
трохи кислого молока — отсе доля бід-
них селян... Зруйноване ірляндське гро-
мадянство не було в спроможности у-
держувати школи й наукові установи, бо

всі податки жерла англійська адміністрація й поліція. І коли Англія вкрилася густою сіткою „каледжів”, шкіл і наукових товариств, тоді в Ірляндії зникли всі національні школи, а ірляндська мова вимирала в такому кутку, відки вчені з великим трудом видобували її для дослідів як лікарі видобувають з трупарні мерців для науки. Продовж століть єдиною поживою більшости ірляндського населення була картопля й оселедці. В Типерарі скількість жебраків завше перевищувала скількість не-жебрацького населення! В деяких ірляндських містах з великим трудом знайдено два соломяні матраци і вісім подушок на 4.000 населення! І се було в 19-ім столітті... Продовж століть Англія мала в Ірляндії вірного союзника всякого підбою — голод. Спочатку він приходив як наслідок англійської господарки в Ірляндії, а потому і як спосіб англійської політики. Продовж століть голод, недоїдання і втеча в світ за очі так нищили ірляндське населення, що воно майже не приростало... Ще за часів Єлисавети і Кромвеля ірляндському народові відібрано землю й цілий той нарід поставлено поза законом. І це „право” піддержували й Едвард VII і Юрій V і Гледстон і Лойд-Джордж і англійські консерватисти і англійські ліберали й англійські соціялісти. Це огидне „право” проістнувало триста літ... Це „право” знаходило в Англії оборонців ще

в 20-ім столітті! Воно й принесло Ірляндії господарську руїну, політичний занепад і національну катастрофу"... „Ціла історія Ірляндії, пише Фредерікс, складається з двох дій: в одній повстання, революції й різня, — у другій голод, еміграція й обертання народу в скотину... Тому, хто подорожує по Ірляндії, кидається в вічі цікаве явище: брак історичних пам'яток! Скрізь хрести, хрести і хрести, наче символ ірляндського мучеництва. Се так. Ірляндія мала і має свою чудову культуру ще з того часу, коли Європа блукала в варварстві. І ось з тієї національної культури Ірляндії й лишилися самі руїни. Чужинецький наїзд не тільки зупинив дальший розвій країни, але й поторощив пам'ятники її старої цивілізації. На їх місці фортеці, в'язниці й шибениці: видимий символ чужинецького насильства... Дійсно, пам'ятниками Ірляндії стали тюрми, а з них визначається понура в'язниця Моунджой, куди фікрічно Ірляндці сходяться на прощу, аби в патріотичному благоговінні згадати про тих, що вибороти їй волю“.⁷⁾

По здавленні численних повстань Ірляндців Англійці вішали їх тисячами на публичних площах міст для більшого постраху. Ірляндських жінок і дівчат продавали як невольниць в Америку. З ча-

⁷⁾ Гл. Федора Крушинського „Національна революція в Ірляндії“. Видання „Української Визвольної Бібліотеки“. Париж.

стини Ірляндії Ірляндців зовсім виселено, а в цілій Ірляндії за само признавання до ірляндської народности встановлено кари. Ірляндцеві заборонено законом навіть купити коня вартости понад п'ять фунтів стерлінгів, а то для висказання якнайбільшої погорди всему ірляндському племені. Словом, народи, що живуть на континенті Європи, ніколи не переходили аж такого знущання, яке перейшов і витримав ірляндський нарід на своїм острові.

А прецінь настав час, коли той сотками літ голодуючий нарід, позбавлений зовсім землі і всякої приватної власности, без шкіл і без явних організацій, що затратив рідну мову і прийняв мову своїх лютих ворогів, — настав час, коли такий й нарід перетримавши всі знущання діждався відбудови своєї незалежної держави і своїми очима бачив, як його вороги „цілими табунами" покидали окупований ними ірляндський край. Річ ясна, що витримати серед таких знущань було дуже тяжко. Якже все те витримав ірляндський нарід?

Очевидно він мусів мати якусь гігієну, коли не погиб під таким гнетом. Про гігієну в фізичнім того слова значінні нема що й говорити там, де люди сотками літ їдять лише бульбу варену в воді, без ніякої омасти, а з мяса бачать часом лише оселедець, бо доведені до такої нужди, що не можуть ма-

ти іншого харчу. Отже могла їх ратувати тільки гігієна моральна. Вже з того одного прикладу видно, що хоч є й загальні норми гігієни, то кождий нарід має інакші умовини життя чи животіння свого і тому кождий вимагає окремого розгляду, бо не всі народи мають ті самі небезпеки і ті самі труднощі на своїм життєвім шляху.

У ряді по можности коротких статей займемося гігієною українського народу, якої йому на нашу думку треба перестерігати, щоб він витримав своє лихоліття і діждався лучшої долі.

Зробимо се в окремії брошурі.

Перша річ орієнтуватися

У збірці мудрости Гіндостану званій „Дгаммапада“ (значить „Стежка Правди“) сказано:

„Хто не вправляється в уважнім спостеріганні, той стає мячем, яким кидають найріжніші впливи, з якими він стикається. Він подібний до корка, що без власної волі танцює на філях води. Він не може боронитися і без свідомости підлягає своєму фізичному та духовому оточенню. Він ніщо інше як труп“.

До орієнтації конечно обсервація. Орієнтація се міркування, що діється і в яким положенні знаходиться той, хто міркує, і його спільнота. В тій ціли треба займатися спостеріганням і робленням висновків з того спостерігання. Одно й друге не може бути випадкове, тільки мусить бути правильне, постійне і всесторонне. То значить той, хто хоче орієнтуватися в політичнім житті, мусить обсервувати життя наше і чуже систематично.

Річ ясна, що на таке обсервування політичного життя замало сили, часу і засобів одної людини, хочби се була людина не знати яка визначна, розумна

і робуча. Се вимагає зорганізованої праці гуртка людей. І то не одного гуртка в однім місци. Цілий організм здорової спільноти мусить бути покритий такими гуртками людей, що вчаться обсервувати суспільне життя передовсім своєї спільноти, але рівночасно також життя інших спільнот. Бо без такої обсервації неможлива свідомість того, що діється довкруги, неможливе роблення висновків і неможлива ніяка оборона перед нічим. Серед спільноти, яка не має зорганізованих обсервуючих гуртків, панує постійний стан неспокою і роздразнення, члени такої спільноти стають такі чуткі на сплетні і поговори, як філя води на подув вітру. Між них можна нарочно пускати навіть найбільше неправдоподібні провокаційні вісти в цілях викликування ще більшого неспокою і цілковитої дезорієнтації, яка полягає на тім, що люди постійно обманювані сплетнями взагалі затрачують можливість робити якінебудь висновки з життєвих фактів і стають справді подібні до корків, якими шибає вітер по філях води, як слушно каже великий обсерватор і мудрець Сходу.

Річ ясна, що спільнота зложена з таких танцюючих корків се труп. Хто дивиться на такого трупа, нехай не дурить себе тим, що се, мовляв, не труп, бо в нім видно рух. І на трупі видно рух навіть тоді, коли він розкладається, а

коли розклад значно поступив, то в тру-
пі аж кишить від руху всяких бакцилів
і черваків. Та сей рух, хоч розмірно ве-
ликий, не значить, що труп живе.

Людські спільноти ріжняться тим від
людських одиниць, що „труп“ спільноти
моментально оживає, як тільки в нім
будиться організована свідомість хочби
в початках її. І не тільки оживає, але
може навіть прийти до здоровля,⁸⁾ коли
та початкова свідомість кріпшає і дово-
дить до висновків та до виконування
тих висновків, значить, до переводження
в життя усвідомлених проблисків спіль-
ного бажання.

Організм спільноти дуже ріжниться
від організму одиниці. Ось оден при-
клад: Коли духовий організм одиниці
здисциплінований, то се очевидно оди-
ниця найвисшого рода; а коли здисци-
плінований організм спільноти, то се
може бути спільнота найнизшого сорта.
Чому?

Покажемо се на прикладі. Наш укра-
їнський нарід в Галичині дуже здисци-
плінований. Він готов кожної хвили зро-
бити в політиці все, що йому припору-
чивби зробити його провід. Ба, коли
нема такого всенационального політич-
ного проводу, який мавби відповідний
авторитет. А те, що часом називає себе

⁸⁾ *Sanabiles fecit Deus nationes.*

„національним проводом“, очевидно ніяким проводом не може бути, бо не орієнтується в ситуації, не знає, чого хотіти і що робити, не вміє навіть обсервувати політичного життя, ба, не має навіть налаштованого апарату до обсервування політичних подій і фактів.

А такий апарат налаштувати зовсім не трудно. Його можна і треба налаштувати не тільки у Львові, але в кожній місцевості, де є хочби невеличка групка наших свідомих людей. На се вистарчить уже групка з 3—4-ох середно здібних людей. Це сила, коли вміє налаштувати між собою працю для публичного добра.

Якже її налаштувати?

Як передумовою всякої орієнтації все було, є і буде правильне спостереження, так передумовою правильного (зн. організованого, бо інакше не дасть собі ради) спостереження мусить бути ч е м н і с т ь. Яку вагу прив'язує до чемності між людьми глибока мудрість Азії, що наростала тисячеліттями, нехай посвідчить ряд висказів з різних збірок її.

Збірка „Мага-парі-ніббана-сутта“ каже: „Будьте непоколибимі у виконуванні обов'язків ваших, великих і малих. Провадьте життя, яке не підлягало б догані, держіться вірно заповідей Божих і будьте без плями також у ваших словах“.

Збірка „Аттана-галювімза“ каже:
„Нема щастя поза праведністю“.

Збірка „Джатакамаля“ каже: „Мені осоружне щастя, яке сплямила несправедливість, таксамо як осоружна пожива змішана з отруєю“.

Збірка „Дгаммапада“ каже: „Як високі ланцюги гір стоять непорушно в часі бурі, так правдивий мудрець не дасться захитати ні похвалою ні доганою“.

Збірка „Нідгіканда - сутта“ каже: „Правдивий скарб полягає на милосерддю, на співчуттю, на уміркованню і на самоопануванню. Сей таємний, певно захований скарб ніколи не псується“.

Збірка „Падгама-сутта“ каже: „Лучше впасти в боротьбі проти зла, ніж жити, коли мене переможе зло“.

А збірка „Чаріта“ каже: „Чемність се найцінніший зі всіх клейнодів. Навіть краса неудосконалена чемністю се огород без квітів“.

Що за поучаючий вислів! Далекий мудрець не говорить, що чемність се найлучший з клейнодів, але каже, що найцінніший. І воно справді так: бо є лучші клейноди ніж чемність, нпр. праведність життя, справедливість, мудрість, але чемність найбільше уможливляє гладкість взаємин між людьми. В ній криється цілий ряд інших прикмет. Напр. вона неможлива без мудрости і самоопанування, бо люди часто поводяться так,

що воістину заслуговують на добрі позаушники і треба великого самоопанування, щоб мимо сего бути чемним для них. Від чемности залежить сама можливість виховання нарібку в душі, якого собі бажає виховник.

Значіння чемности підчеркують також інші збірки східної мудрости. І так збірка „Фо-то-гінг-тсан-кінг“ каже: „Через недостачу прихильної чемности пропадає засів усіх чеснот“.⁹⁾

Річ ясна, що християнство ще більше кладе вагу на „кротость“, себто на доброту і на чемне поведення з людьми. Коли ж тут наводжу виїмки зі збірочок далекої азійської мудрости, то роблю се з двох причин:

1) Наша інтелігентна суспільність вправді зробила вже від часу війни великий поступ у напрямі пошани християнського і навіть катол. світогляду, але все ще є в ній мабуть більшість таких людей, яким імпонує всяка інша аби тільки не християнська наука. Отже чому таким людям не дати з чужої науки того, що не противиться християнству, але підтверджує його?

2) Наведені висше вислови чужих

⁹⁾ У нас особливо хромає справа чемности у відношенні до органів влади: з одної сторони зовсім непотрібно дразниться їх зі шкодою для себе, а з другої сторони також без потреби плазується перед ними. Та ця делікатна справа вимагає окремої оцінки.

нехристиянських мудрців се докази загально-людського думання. Коли ж і християнська наука дає на їх зміст свою печать, то се вже для всіх повинен бути знак правди.

Отже передумовою постійного спостерігання подій і фактів, важних для оцінки публичного життя, мусить бути чемність супроти себе тих людей, які взялися до організування такої потрібної праці. Чемність конечна тому, бо без неї праця розібеться. Навіть коли один чи другий робить помилки і коли доконче треба звернути увагу на ті помилки, то робити се без допикання і чемно. Розуміється, найлучше підбирати до такої праці людей, які навиділися між собою і навіть любилиб з собою товаришувати, бо між такими буде розмірно мало непорозумінь.

Якже такий гурток мавби „обсервувати публичне життя?“ Він мавби передовсім означити працю й поділити її. От в повітовім центрі та праця зверталасяб передовсім на інформації про те, що діється в повіті під оглядом церковним, політичним, господарським, популяційним, культурним, зібрати дані про організації в своїй місцевості і т. д. Властиво кожна з тих областей повинна мати свого референта, який навязавби звязок з людьми в повіті. Та коли нема тільки людей до роботи, то один може взяти кілька ресортів.

Зовсім подібно щодо розділу праці требаб поставити ту справу в диспозиційних, себто партійних центрах в більшому окружнім місті або в столиці краю з тим, що в таких більших центрах можна мати більше референтів до кожної справи. Тут можнаб уже призначити також референтів для орієнтації в заграничних справах.

Всі ті референти малиб обовязок читати відповідну пресу й літературу, робити з неї виписки, інформувати свою партію чи організацію про зміст того, що вважалиб найважливішим, писати відповідні реферати, виїздити з ними в край, листуватися з аналогічними референтами в інших місцевостях і т. д.

Тільки по якімсь часі такої солідної й уважної праці можнаб говорити про створення правильних основ для орієнтації в публичнім житті. А се малоб приблизно таке значіння, як має промиття хорих, закислих очей людини по довгій недузї. Тоді щойно бачиться світ і видно, що де діється та що робити.

Кожна ясніша орієнтація (розуміється, ясніша від менше ясної) підносить можливість акції на висший степень в геометричній прогресії. Хто не вірить, що так є, нехай спробує zorganizувати кружок опитних людей до такої праці в якійнебудь місцевості і в скорім часі переконається, як така метода збірної праці збагатить його власне нутро, скрі-

пить його самого на дусі і сильно піднесе значіння такого гуртка, хоч передтим люди того самого гуртка не мали ніякого значіння, а були тільки звичайними з'їдачами хліба, або коли кожний з них був навіть дуже робучий, то в перепрацюванні сам не міг собі дати ради зі всім.

Догори ногами

З приводу відозви провідників українських центральних установ: культурних, освітніх, господарських, економічних, і тіловиховних до їх членів.

Хоч наголовок цієї статті виглядає на жартівливий, то стаття буде поважна.

Передовсім підчеркую, що вся українська суспільність повинна бути вдячна панам, підписаним під висше названою відозвою, за те, що вони її видали і то видали в виразно політичній справі, до якої вони і з причин формальних і з причин мериторичних — як представники тих власне установ — якраз некомпетентні. А прецінь вони добре зробили, що оповістили таку відозву! Вони тим поставили важну справу догори ногами. А що ніяка справа таксамо як ніяка людина догори ногами довго ні стояти ні ходити не може, отже вона мусить тепер стати на свої власні ноги. І се буде в значній мірі заслуга тих панів, що підписали згадану відозву. Ось вона в цілості:

ВІДОЗВА

провідників українських центральних установ: культурних, освітніх, господарських, економічних і тіловиховних до їх членів.

Идучи за покликом нашого Високопреосвященного Митрополита Кир Андрея, коли вже не стоїмо під безпосереднім натиском зовнішніх подій, ми нище підписані провідники українських культурних, освітніх, господарських, економічних і тіловиховних центральних установ стверджуємо в почуттю повної відповідальности, що під теперішню пору організоване нами життя і загально національні потреби вимагають від усіх нас, членів і працівників цих установ, щоби ми як до-тепер так і надалі заховали спокій і рівновагу духа та не дали відвести себе з цього шляху ніяким евентуальним провокаціям.

Найкраще прислужимося Нації, коли всі разом при своїх варстатах праці на місцях віддамо всі наші живі сили духа дальшій конструктивній праці на всіх ділянках організованого нами життя. Таким чином розбудовуємо органічні, одинокі трівкі цінности, доконче потрібні нам тепер і в майбутньому. — Львів, 15 листопада 1938 р.

Др Іван Раковський, Др Іван Галушинський, інж. Юліян Павликовський, Др Кость Левицький, Остап Луцький, Юліян Шепарович, інж. Андрій Палій, інж. Др Євген Храпливий, Др Павло Кривуцький, Др Іван Гига, Ярослав Колтунюк, Ярослав Скопляк, інж. Михайло Хроновят, Др Роман Дашкевич.

Я довго застановлявся над підібранням відповідного образу, яким можна булоби вбити в тямку нашої суспільности розумну засаду про розмежування компетенцій: бо коли се не наступить, то як сказав один мій думаючий знакомий, від 15. XI. 1938 українські політичні партії повинні займатися діточими садками,

а Рідна Школа повинна вести політику.

Такий образ я піднайшов, але не міг рішитися навести його, просто тому, що ті люди, які справу поставили догори ногами, зробили це сим разом дійсно добре. Нічого розумнішого не можна булоб придумати в ситуації, в якій уже доволі довго знаходиться українська політика.

Пригляньмося тому, що саме зробили підписані під відозвою панове.

Їх коротка відозва має багато змісту — і вже се одно свідчить, що між її авторами були також думаючі люди. Найважливіше слово в тій відозві, з якого як з кореня виросла ціла та відозва, це слово провокація, ужите в числі багатьох. В теперішніх часах великої деморалізації ріжного рода провокації дійсно займають мабуть всі області життя і є причина та підстава боятися їх. Вправді у відозві говориться про е ventуальні провокації, яким не треба піддаватися, одначе річ ясна, що се тільки делікатна форма вислову, та ясно, що автори відозви мусять мати якісь дані, коли взагалі заговорили про таку річ як провокація і то в числі багатьох, коли в тій цілі дня 15. XI. 1938 р. зібралося 15 людей, що дійсно представляють централі наших важних неполітичних організацій, — з виїмком одної одинокої централі „Союза Українок”. Тої, як мені напевно відомо, бо я довідувався, не запросили.

Причини того не оповістили. Нема сумніву, що се неконсеквенція, яка в публичнім житті мститься подібно як у приватнім, тільки в іще більшій мірі.

Щоб виказати, що ухвала представників неполітичних установ виразно політична, вистарчить розібрати поняття провокації у звязку з тим, що предкладає робити висше наведена відозва.

Отже провокацією називається, як слушно пише наша Енциклопедія (II, 1150), „підбивання на політичні виступи з метою викликати репресії уряду”. Підбивання значить наклонювання, намова або навіть примушування когось зробити щось таке, щоб уряд або його орган мав підставу карати за те. Нпр. провокацією можна назвати те, коли хтось намовляє недосвідчену молодь до підпалу панських забудовань і стирт. Панама се не тільки не шкодить, але в сих часах навіть помагає, бо вони без труда дістають готівку від асекурації. А що обезпечення від огню тепер примусове, отже навіть коли в касі обезпечення не стане грошей на виплати, бо підпали масові, то й тоді пани нічого не тратять, бо держава накладає більші податки на людей і таки покриває шкоди, які пани мають від підпалів. А крім того держава при масових підпалах зачинає робити масові репресії. Таким чином недосвідчені люди, які повірять провокаторам і зачнуть масово підпалювати панські

будинки та стирти, роблять шкоду не чужим панам, тільки своєму власному народові, а становище уряду лише скріпляють — вже тому, що репресії уряду в разі масових підпалів відвертають увагу всего населення від усіх інших, навіть найбільше пекучих справ.

З того прикладу видно, що провокація се вицвіт передовсім нездорових, політичних відносин, які звичайно вяжуться ще з відносинами економічними (господарськими), а буває, що також з релігійними, культурними, національними і т. д.

Провокацію навіть на дуже велику міру може робити також уряд сусідної або й далекої країни і посередно може виконувати репресії силами чужого собі, навіть ворожого уряду. Все те залежить від спритного способу урядження провокації на більшу міру. Провокацією можна викликати повстання навіть на великій просторі земель в тій цілі, щоб повстання криваво здавити і винищити населення та загорнути землю і дорібок його для інших цілей.

Словом, провокація се акт страшний, се вицвіт найгіршого морального відсуття тих, що провокацію роблять, і нерозваги або глупоти тих, що даються провокацією підбехтати на свою власну шкоду, звичайно в порі найбільш невідповідній для пошкодованих.

Вже той комплекс підстав і причин,

на яким вибухають провокації та получені з ними кари й репресії, ясно доказує, що оцінкою цілості того комплексу та головних спонук провокації і її відзвуку на більшу міру не може займатися ні Рідна Школа, ні Просвіта, ні Сокіл, ні Луг, ні Народня Торговля, ні взагалі ніяка кооперація, бо се справа очевидно передовсім політична. Провокація може мати значіння для кожної області і для кожної зорганізованої часті суспільности, подібно як вода може мати й має значіння для рибаків, для мореплавців, для гарбарів, для мельників, для тих, що чистять канали і для інших дуже реальних і позиточних фахів та занять в суспільности. Одначе коли нпр. хтось відвернувби або хотівби відвернути в сусідній державі ріку, яка в дальшій бігу пливе через іншу державу, то нікому й до голови не прийшлоб припускати, що в пошкодованій державі зберуться представники рибаків, мореплавців, гарбарів, мельників і т. д. і скажуть прилюдно, що то вони мають право робити рішаючу акцію в тій справі, бо евентуальне відвернення води може бути для них шкідливе. Хоч останнє твердження булоб очевидно правдиве, одначе представники тих рибаків, гарбарів і т. д. осмішилисяб, якби вони в своїй, зрештою оправданій, акції поминули політичну координацію інтересів не лише їх, але всего населення, яку в державі становить уряд (прави-

тельство), а в недержавній нації її політичне представництво.

Сим не кажу, що представники наших неполітичних установ, підписані під висше наведеною політичною відозвою, також осмішили себе: бо коли вони ухвалили й видали ту відозву в тій цілі, щоб звернути увагу української суспільности на упадок авторитету тої політичної установи, яка колись стояла на першій місці в боротьбі за права й інтереси українського народу, коли вони зробили й оповістили ту відозву в тій цілі, щоб прискіпати uzдоровлення тої підупавшої політичної установи або в цілі створення нового політичного центра з відповідною підмурівкою і повагою, — тоді вони своєю малою відозвою зробили велике горожанське діло.

Колиж вони думають, що неполітичні установи можуть займатися політичними справами такого всенационального значіння, що треба скликати аж кільканацять централей і видавати відозви — нехай тільки до своїх членів, яких всетаки є сотки тисяч, — тоді вони зробили також горожанське діло, але іншого рода: дали здібному маляреві карикатур прекрасний матеріал до серії рисунків про те, як вони закопують тих самих політиків, яких вони недавно обстоювали і як вони політику, найвисше мистецтво живого народу, віддають в руки тих, що мають займатися діточими

садками і всякими іншими неполітичними справами. Така серія карикатур, добре виконана, може на століття утревалити славу імені свого рисівника і славу імен властивих ініціаторів та авторів тої безсмертної імпрези.

Один дотепний чоловік, якого в товаристві натягали за те, що він має перкатий ніс, відтвся, кажучи: „Ви не розумієтеся на річи, яж маю прекрасний орлиний ніс, тільки навиворіть”. Оттаку прислугу, тільки навиворіть, зробилиб нашій нації ті люди, які думалиб, що такі імпрези неполітичних установ у політичних справах можна робити частіше: бо дотеп можна тільки раз зробити з добрим успіхом.

Першу частину відозви можна розбирати зі становища доброзичливого гумору, не вживаючи іронії. Друга частина наведеної відозви вже така, що не можна її вже читати з почуттям гумору. Та друга частина голосить гасло, яке може викликати непорозуміння своєю виключністю. А саме вона взиває, щоби віддати „в с і наші ж и в і сили духа дальшій конструктивній праці на всіх ділянках організованого н а м и життя”. Як відомо, відозви укладається з особлившою увагою. Не вільно давати підпису під так побіжно уложену відозву, щоб опісля могли заявляти, що тут і там у відозві, мовляв, „помилка” чи „недотягнення”. Коли п'ятнацять людей на найвисших ста-

новищах у наших найважливіших неpolітичних установах підписує якусь відозву, то вона мусить бути так узасаднена, щоб не можна було до неї легко дібратися. А про другу часть відозви не можна сего сказати. Бо що значить, всі сили духа присвятити дальшій конструктивній праці на всіх ділянках життя, організованого підписаними панами? Сеж значить, аж до протидоказу, що ті панове взивають сотки тисяч членів своїх установ, щоб вони не займалися творенням політичного життя й обороною політичного становища української нації, бо коли всі сили духа тих соток тисяч людей мають бути присвячені лише праці в ділянках, які організують підписані панове, то се значить, що політикою вони не повинні займатися.

Ну, а що значить „живі сили духа”? Чи підписані панове знають також мертві сили духа? Цікаво булоб почути, де саме є мертві сили духа і як вони проявляються?

А що значить „в дальшій конструктивній праці на всіх ділянках організованого н а м и життя”? Підписані панове назагал заслуговують на поважання за свою працю, алеж не вся їх праця була конструктивна і не на всіх ділянках організованого життя. Нпр. між підписаними панами є деякі, що рівночасно і то довгий час займали визначні місця в кооперації й політиці. А є між ними й такі,

що на тих двох становищах рівночасно власне довели національну політику найбільш освідомленої частини української нації туди, де вона тепер лежить. Не кажу, що вони це зробили в злім замірі, але кажу, що вони це зробили. А зробивши це, підписують тепер відозву, яку можна зрозуміти як зазив до народу, щоб перестав обстоювати свої політичні інтереси!... Підписують відозву, в якій твердять, що одинокі тривкі цінності творять вони як представники неполітичних організацій. А це очевидна неправда, бо є між підписаними панамі і такі, що витворили „цінності”, від яких нехай нас Бог боронить тепер і на майбутнє.

Коли в тій справі розвинеться ширша дискусія, тоді ми по змозі нашої дамо докладніші вияснення. А тепер покищо кажемо: таких політичних відозв не повинні більше видавати представники неполітичних установ.

А якуж розв'язку пропонуємо ми в тій справі, порушеній політичною відозвою неполітичних установ?

Ми тої думки, що коли одна з тих установ чи більше їх має або мають підставу твердити щонебудь про есентуальні провокації, то їх представники повинні про це повідомити представництва політичних партій. А коли представники неполітичних організацій переконані, що ті есентуальні провокації загрожують спе-

ціяльно їх установам, нпр. тому що на ґрунті тих установ люди політично менше орієнтуються і скорше піддалисяб провокаціям, тоді політичні партії напевно не противилисяб виїмковому скріпленню евентуально виданої відозви підписами представників неполітичних установ. Колиж представники неполітичних установ видали самі політичну відозву, то мають обов'язок тепер або потому пояснити своїй суспільности, чому так зробили: бо коли будемо інакше робити, тоді суспільність так здурніє, що кождому провокаторові дасться зловити на найдурнішу фразу „тримаймося, не даймося”, а найважніші й найвисші політичні завдання нації щезнуть з її обрію.

Чи Ви читаєте „Нову Зорю“?

Вже 14-цятий рік виходить у Львові найстарша і найбільша, правдиво католицька, газета в українській мові, що називається **„НОВА ЗОРЯ“**. Вона вправді призначена для інтелігенції, але може її розуміти також кождий освічений селянин і робітник, який уже орієнтується в загальних справах. **„НОВА ЗОРЯ“** освітлює всі політичні й економічні, культурні й філософічні справи зі становища чисто католицького. Приносить цікаві вісти про все, що діється на українських землях і в цілм світі. В **„Новій Зорі“** знайдете постійний поради́ник, що робити в різних недугах. У **„Новій Зорі“** подається вісти про найновіші закони (права) і розпорядки. В **„Новій Зорі“** є опис подорожей по чужих краях. У кождім недільнім числі **„Нової Зорі“** є стаття про літературу, про науку або про мистецтво (про штуку). **„Нова Зоря“** має своїх кореспондентів (дописувачів) у різних місцевостях як у нашім краю, так і за границею. **„Нова Зоря“** містить також цікаві дописи з Канади, зі Злучених Держав Півн. Америки і з Бразилії. **„Нова Зоря“** виходить два рази на тиждень і коштує річно 24 зол., за кордоном 36 зл. Найлучше зложитися кільком і вислати передплату відразу на цілий рік.

**Замовляйте в Адміністрації
„НОВОЇ ЗОРІ“, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. I. поверх.**

**В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ
повинен бути католицький часопис**

„ПРАВДА”

**„ПРАВДА” виходить що тижня під не-
ділю на 8 сторінок і приносить усе бо-
гато цікавих відомостей зі світа і рідно-
го краю.**

**„ПРАВДА” містить статті на теми полі-
тичні, церковні, культурні та господар-
ські.**

**„ПРАВДА” дає місце дописам з життя
наших товариств і установ у Львові, в
краю і закордоном та призначає окремі
сторінки: для жіноцтва, молоді, дає мі-
сячний додаток для дітей „Віночок” та
„Бібліотечку Правди” в формі книжочок
для молоді.**

**„ПРАВДА” приносить цікаві ілюстрації
зі світових та краєвих подій.**

**„ПРАВДА” печатається в 25.000 прим.
Поодиноке число „ПРАВДИ” коштує 10
сот. В передплаті коштує „ПРАВДА”
в краю місячно: 0.50 зол., чвертьрічно
1.30 зол., річно 5 зол. Закордоном пе-
редплата коштує річно 2 долари (або їх
рівновартість). Замовлення присилати
на адресу:**

**„ПРАВДА”, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. І. поверх.**

Сей цикл статей про партії відноситься тільки до існування партій в нашій народі в його теперішній ситуації і становить частину більшої праці п. з. Гігієна нації.

РЛ 4088

ПИСАННЯ ТОГО Ж АВТОРА

Преса	3 зл.
Вчасна весна в північній Алберті	0.50 „
На спокійнім океані	0.40 „
Жінка і суспільність	0.50 „
Жіноча справа	0.40 „
Терор в минувшині	0.40 „
Вибір звання	0.40 „
Гр.-катол. Церква й українська ліберальна інтелігенція	3 „
Роксоляна	6 „
На калиновім мості	0.80 „
Націоналізм Донцова	0.60 „
Венеція	3 „
Ерема кай аноніма	0.50 „
Гоги і магоги	0.50 „
Галичина й Велика Україна	0.70 „
Рома Етерна	1 „
В княжім Крилосі	0.20 „
Про книгу голубину	0.50 „
Культура публичного виступу	0.20 „
В Будапешті	0.60 „
З Волині	0.55 „

PL4088y